

Forfatter: Grundtvig, N. F. S.

Titel: Om Religion og Liturgie Svar paa Resensjonen over min Afhandling om Religion og Liturgi

Citation: Grundtvig, N. F. S.: "Om Religion og Liturgie Svar paa Resensjonen over min Afhandling om Religion og Liturgi", i Grundtvig, N. F. S.: *Grundtvigs værker*, Faculty of Arts, Aarhus University. Onlineudgave fra Grundtvigs Værker: https://tekster.kb.dk/text/gv-1807_61-intro-shoot-idm115.pdf (tilgået 02. maj 2024)

Anvendt udgave: Grundtvigs værker

Ophavsret: Materialet er dedikeret til public domain. Du kan kopiere, ændre, distribuere og fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk dog altid at kreditere ophavsmanden.

[Læs CC0-erklæringen](#)

Liturgidebatten 1806-1807

Afhandlingen "Om Religion og Liturgie" er Grundtvigs første offentlige udtalelse om religiøse spørgsmål. Den blev skrevet som et indlæg i den debat om kirkens liturgi, der opstod i kølvandet på udgivelsen af biskop P.O. Boisens *Plan til Forbedring ved den offentlige Gudsdyrkelse*, 1806. Liturgien havde tidligere været et meget omstridt emne under den såkaldte 'liturgiske fejde' i 1785. Dengang kom der ingen konklusion på liturgidebatten, og der var ro om emnet, indtil Boisen tog det op igen i 1805.

* Fejden i 1785 var foranlediget af, at kongelig konfessionarius Christian Bastholm udgav *Forsøg til en forbedret Plan i den udvortes Gudstjeneste*. Hidtil havde liturgien været et helligt, urørligt emne, men Bastholm ønskede at modernisere liturgien for at modvirke den aftagende kirkegang. Gudstjenesten skulle gøres kortere, mere afvekslende og skulle foregå i et mere moderne sprog. Bastholms forslag affødte et væld af reaktioner. Kampen stod mellem de rationalistiske præster, som ønskede en revision af ritualer, og de konservative præster, som ønskede at blive ved det gamle. De skrifter, der blev udgivet i denne debat, fylder i alt hele otte bind (Rønning 1907, bind 1:2, s. 121).

P.O. Boisens liturgiforslag

Da P.O. Boisen skrev sit forslag til ny liturgi i 1805, var han nyudnævnt biskop over Lolland-Falsters Stift. Han havde i mange år været optaget af pædagogiske tanker og havde i 1802 i sin præstegård i Vesterborg oprettet et seminarium, som han var forstander for ved siden af sin præstegerning. I sit pædagogiske arbejde karakteriseres han som en moderat oplysningsmand, der lod dogmatikkens paragraffer træde i baggrunden til fordel for mere moraliserende betragtninger (Ørsted 1965, s. 371). Disse tendenser ses også i hans forslag til ændring af liturgien.

Boisens bevæggrund for at udforme et liturgiforslag skal findes i den faldende tilslutning til kirken. Han spørger retorisk i det indledende kapitel: "Hvorfor staae saa mange Kirker næsten tomme?" (1806, s. 14) og svarer, at oplysningen er taget til, og at han derfor finder det nødvendigt at "lempe den udvortes Dyrkelsesmaade efter Nutidens Aand" (s. 16).

Hovedanliggendet i Boisens plan var at gøre gudstjenesten forståelig. Sproget skulle moderniseres og gudstjenesten gøres mere afvekslende. I tråd hermed ønskede Boisen også at øge mængden af katekisation i gudstjenesten, dvs. undervisning af menigheden gennem spørgsmål og svar. Hertil kom et fokus på det moralske: det, man lærte i kirken, skulle kunne anvendes på "Vandelen", dvs. livsførelsen (s. 12). Ved siden af disse tendenser, som er i overensstemmelse med tidens herskende rationalisme, var der imidlertid også en anden tendens i Boisens forslag: Han ønskede, at gudstjenesten skulle blive mere inderlig, rørende og højtidelig. Dette kom til udtryk i de ret sentimentale bønner, han formulerede til gudstjenesten. Den dobbelte tendens, som Boisen ønskede skulle være kendetegnende for gudstjenesten, formulerede han således: "Forstand og Hjerte bør være lige beskjeftigete" (1806, s. 12).

Boisens liturgiforslag er meget udførligt. Ud over de indledende tanker om gudstjenesten i almindelighed omfatter det konkrete forslag til ordlyden af alle liturgiens led og bønner samt betragtninger over konfirmation, dåb, vielse og begravelse. Boisens forslag tilbød en gennemgribende reform af gudstjenesten, og det var muligvis derfor, mange præster afviste planen; den var simpelthen for omfattende. Som én af debattørerne formulerede det: "Hovedreformer [...] have noget Voldsomt og Ubehageligt hos sig" (Clausen 1806, s. 13).

Reaktioner på Boisens forslag

Biskop Boisen indsendte sit liturgiforslag til kancelliet i august 1805 sammen med en skrivelse fra Sjællands biskop N.E. Balle, der anbefalede, at skriftet blev trykt, og at der blev nedsat en kommission til at behandle forslaget. Kommissionen blev nedsat i oktober 1805 og kom til at bestå af Balle selv, justitsråd C.L. Lassen og professor Friedrich Münter. Kommissionen lod Boisens forslag trykke og sendte det i høring hos præsterne i Danmark og Norge. Boisens plan blev herefter livligt debatteret. Der indkom 99 høringssvar (Glædemark 1948, s. 538). Desuden blev der publiceret en række selvstændige pjecer og tidsskriftartikler om emnet, herunder bidrag af to senere prominente personer, nemlig den senere stiftsprovst i København, H.G. Clausen, og den senere biskop over Sjællands Stift, J.P. Mynster.

* Andre selvstændige udgivelser var ved præsterne Peder Ditlev Faber, Lorenz Nikolai Fallesen, Thomas Martinus Braëm Galskjøt, Edvard Herlofsen, Victor Kristian Hjort, Jens Hornsyld, Hans Lange, Henrik Christopher Schmidt, Henrich Ussing og Andreas Wøldike.

De forskellige debattører var enige om at kritisere Boisens forslag omend på forskelligt grundlag. Forslaget blev således angrebet både fra rationalistisk og fra konservativ side. J.P. Mynster ønskede at bevare det gamle. Han mente ikke, at man ville vinde noget ved at tilpasse sig tidens tarv; traditionen ville blot blive udtyndet (Mynster 1806, s. 92). H.G. Clausen derimod tilsluttede sig Boisens fordring om, at gudstjenesten skulle være forståelig og tilpasse sig tiden, men han kunne ikke gå ind for forslaget af andre grunde. Han mente bl.a., at Boisen vægtede katekisationen alt for højt, og at bønnerne var formuleret i et upassende hverdagsprog. I det hele taget vurderede han planen som mislykket (Clausen 1806 s. 27). J.P. Mynster og H.G. Clausen repræsenterede således hver sin fløj i liturgidebatten: Den ene ville bevare den gamle liturgi, den anden ønskede en ny, men afviste at kunne bruge Boisens forslag.

Den nedsatte liturgikommission kom aldrig med noget endeligt forslag til en ny liturgi. Dens arbejde kan kun følges frem til maj 1807, hvor den bad om udsættelse af udarbejdelsen af sin betænkning (Glædemark 1948, s. 538). Når kommissionen fandt det vanskeligt at udforme en betænkning, var det formentlig fordi P.O. Boisens forslag mødte så bred modstand fra *både* de konservative og de rationalistiske præster, og desuden fordi kommissionens medlemmer ikke kunne blive enige indbyrdes (Glædemark 1948, s. 58).

Grundtvigs indlæg i liturgidebatten

Grundtvig var huslærer på herregården Egeløkke på Langeland under liturgidebatten og var formentlig blevet bekendt med den gennem tidsskrifterne *Ny Minerva* og *Kjøbenhavnske lærde Efterretninger* (Bugge 1965, s. 107). Om sin motivation til at blande sig i debatten skrev han retrospektivt i sin dagbog i 1815: “[...] som tilkommende Præst maatte jeg allerede finde Sagen [liturgien] vigtig, med mine Ideer om Tro og Poesie maatte jeg finde den meste Tale tom eller falsk og bagvendt, Lysten til at tale med, som jeg fra Dreng af havde havt, men som i de sidste Aar næsten var forgaaet, vaagnede, og mig syntes jeg havde Noget at sige. Under saadanne Varsler skrev jeg min Afhandling om Religion og Liturgi” (Grundtvig-arkivet fasc. 507, blad 8 verso).

Grundtvigs indlæg i liturgidebatten adskilte sig markant fra de andre bidrag. Hvor de fleste andre debattører beskæftigede sig indgående med konkrete formuleringer og detaljer i Boisens forslag, skriver Grundtvig, at han ikke ønsker at gå ind i enkelthederne, men i stedet vil beskæftige sig med religionens og liturgiens grundbegreber. Det er således religionsfilosofiske spørgsmål, der præger det meste af Grundtvigs afhandling. Hans hovederinde er at gøre op med oplysningstidens religionsbegreb og tilbyde et nyt syn på religionen.